

Vidarebosättning, Sverigeprogram och föreställningen om den ”passiva flyktingen”

Resettlement, Swedenprogram, and the notion of the "passive refugee"

This study analyzes discourses of refugees as manifested in a part of the Swedish resettlement work called the Swedenprogram. The aim of the programs is to, through dialogue; actively involve refugees in their resettlement. The program can be situated within an overall increased emphasis on activating refugees and asylum seekers in order for them to take responsibility for their integration. Video observations were carried out of nine Swedenprograms that were held in Kenya and Sudan. The information provided by the delegations is based on the notion of ideal citizen as active, responsible, and engaged in self-fulfillment. However, the study also shows that the information given to the youth positions them as potentially lacking these traits. The idea of the passive refugee permeates the information in different ways and includes a gender aspect. The study also shows how the youths navigate and sometimes resist the stereotype positioning of themselves.

Keywords: Resettlement, Activation, Refugees, Sweden, Youth

Det är snart dags att avsluta ungdomssessionen. Ett tiotal tjejer har suttit på ett hotellrum i Khartoum och fått information om hur livet kommer att bli i Sverige, landet dit de ska flytta om ett par veckor. Susanne har informerat om det svenska skolsystemet och gruppen har pratat om fritidsintressen och aktiviteter som de skulle vilja ägna sig åt i framtiden. En av tjejerna, Rabel berättar att hon älskar att sjunga. Hon undrar hur hon kan utveckla sitt musikintresse i Sverige. Susanne som har lovat att avsluta sessionen med att sjunga för gruppen säger "Okej okej, jag lovade ju." och börjar sjunga följande rader från en sång "If you wanna be somebody, if you wanna go somewhere, you gotta stay up and pay attention". Sången är från Hollywood filmen "En värsting till syster" och sjungs av en nunna som försöker få en grupp stökiga elever på en skola i ett socioekonomiskt utsatt område att bli motiverade till att klara sina studier och skapa en bättre framtid för sig själva. Susanne sjunger låten ett par gånger och efter ett tag stämmer tjejerna in i sången.

Detta rör sig dock inte om en stökig skolklass i ett socioekonomiskt utsatt område i New York utan gruppen består av eritreanska flyktingar som snart ska flytta till

Sverige. Mötet sker inom ramen för ett så kallat Sverigeprogram, ett program som avser att förbereda Rahel och ca 250 andra flyktingar inför flytten. Susanne tillhör en delegation som har rest till Sudan för att genomföra programmet. Hon väljer att avsluta mötet med en sång vars budskap lyder att för att kunna lyckas bör man jobba hårt, vara framåt och uppmärksam. Sången är från en film som precis som många andra Hollywood filmer manifesterar budskapet om att hårt arbete leder till framgång, det amerikanska liberala medborgarskapsidealet. I Susannes val av denna sång framhävs detta budskap men valet säger oss även något om synen på tjejerna i gruppen och föreställningen om flyktingskap.

Detta är en studie om en grupp unga människor från Eritrea, Somalia och Etiopen som är på väg till Sverige genom en vidarebosättningsprocess. Vidarebosättning är en reglerad överföring av en grupp flyktingar som inom ramen för det kvotsystemet erhåller svenskt uppehållstillstånd av Migrationsverket. Ca tre veckor innan avresa deltar flyktingarna i ett så kallat Sverigeprogram, ett program där en svensk delegation förbereder deltagarna genom information om flytten samt den stundande introduktionen i Sverige. Föreliggande studie är baserad på ett fältarbete i Kenya och Sudan där nio Sverigeprogram för barn och ungdomar observerats. Denna studie tar sin utgångspunkt i att vidarebosättningsarbetet och Sverigeprogrammet kan ses som del av en övergripande samhällslig diskurs om behovet att integrera nyanlända genom aktivering med fokus på nyanländas egna aktiva engagemang och ansvarstagande (Se t.ex. MOST 2008). Syftet med studien är att genom att analysera interaktionerna mellan svenska delegationer och ungdomar som genomgår vidarebosättning studera hur arbetet med att aktivera deltagarna går till i praktiken. Hur förbereds deltagarna inför vidarebosättningen till Sverige? Vad får de för information? Genom att använda det teoretiska begreppet subjekt positionering kommer jag att lyfta fram vilka diskursiva föreställningar om flyktingskap som genomsyrar delegationernas arbete. En viktig del av syftet är även att studera hur de diskursiva föreställningarna om flyktingskapet bemöts och hanteras av ungdomarna.

Studien börjar med en beskrivning av vidarebosättningsprocessen samt Sverigeprogrammet. Jag kommer visa på hur vidarebosättning ses som ett humanitärt ansvarstagande som haft en särställning inom den svenska migrationsdebatten där idén om att lyckas hjälpa de mest behövande flyktingar varit framträdande. Sedan ges en beskrivning av Sverigeprogrammet och dess syfte där jag visar på hur programmet bygger på en aktiveringsprincip, en idé om att aktivt engagera flyktingar genom kommunikation. I det följande avsnittet presenteras studiens teoretiska ramverk samt tidigare forskning. Sverigeprogrammet förstås som en del av en rad styrningstekniker för att forma nyanlända flyktingar till aktiva och ansvarsfulla medborgare. Tidigare studier lyfts fram där diskurser om flyktingskap manifesterats, ofta i motsats till ett ideal om medborgarskap. Vidare presenteras det teoretiska begreppet subjekt positioner som kommer användas för att studera de föreställningar om flyktingskap som genomsyrade programpraktiken samt hur dessa föreställningar skapades och bemöttes av deltagarna. Efter detta följer en metoddel i vilket jag diskuterar tillgång till fältet, videospelningsmetoden, tar upp några etiska frågor, samt beskriver hur materialet

analyserats. I resultatdelen kommer Sverigeprogramspraktiken att studeras där jag visar hur informationen som ges baseras på en förståelse av deltagarna som i behov av stöd och trygghet men även som passiva, ofria, ojämsställda och osjälvständiga samt hur dessa föreställningar hanteras av ungdomarna. Avslutningsvis kommer studiens resultat att diskuteras.

Vidarebosättning – en reglerad migrationsprocess

Vidarebosättning är en av UNHCR¹:s tre hållbara lösningar för flyktingsituationen i världen. Lösningen innebär att de flyktingar som varken kan flytta tillbaka till sina hemländer eller stanna kvar i det land de flytt till kan genomgå en organiserad flytt till ett tredje land. År 2014 bedömde UNHCR att över en miljon flyktingar var i behov av vidarebosättning. Samma år vidarebosattes ca 70 000 flyktingar dvs. mindre än en procent (UNHCR 2014). En avgörande faktor för hur många flyktingar som vidarebosätts är antalet länder som tar emot flyktingar på kvot. UNHCR kan enbart uppmana länder att ta emot flyktingar men det är nationalstaterna som bestämmer ifall de vill etablera ett vidarebosättningsprogram samt hur många flyktingar de vill ta emot på kvot.

På EU nivå har vidarebosättning lyfts fram som ett viktigt verktyg för att bland annat skapa legala vägar in till Europa samt skydda människor på flykt från traficking (Zetter 2015). En rad Europeiska finansiella satsningar på projekt har skett sedan början av 2000-talet som ett led i att stärka vidarebosättningsarbetet i Europa och uppmana fler länder att ta emot flyktingar på kvot (Perrin & McNamara 2013).

Den svenska vidarebosättningsprocessen och det humanitära ansvaret att hjälpa ”genuina flyktingar”

Sverige har ägnat sig åt vidarebosättning sedan 1950 och är därmed ett av världens äldsta vidarebosättningsländer. Den svenska vidarebosättningen initierades som ett led i att möta flyktingsituationen i Europa till följd av andra världskriget (Thor 2007). De senaste åren har den årliga flyktingkvoten legat på 1900 platser. Detta har inneburit att Sverige länge varit det land som tagit emot flest flyktingar i Europa på kvot. Viktigt att poängtera är att siffran varit mycket låg jämfört med antalet asylsökande som kommer till Sverige på egen hand.

Under mina möten med personalen som jobbar med vidarebosättning på migrationsverket uttrycktes ofta en stolthet över hur Sverige tar ansvar och ligger i framkant vad gäller vidarebosättningsprocessen. I en studie om flyktingpolitiska diskurser under 1980 och 1990 talet poängterar Johansson (2005) att oavsett vilka diskurser som rätt gällande den svenska migrationspolitiken har vidarebosättning överlag uppfattats som något positivt, ett slags humanitärt ansvarstagande. Vidarebosättning lyfts ofta fram som en viktig humanitär insats för att kunna hjälpa de mest utsatta flyktingarna i världen. Den senaste tiden har processen inte minst lyfts fram som en hållbar metod

1 United Nations High Commissioner for Refugees

för att hantera flyktingmigrationen till Europa där man menar att vikten av att redan välja ut vilka flyktingar som ska få asyl i flyktinglägren kommer leda till att de mest behövande, de genuina flyktingarna får hjälp (Björklund & Schuck 2016). En farhåga som lyfts fram gällande argumentet att vidarebosättning när de mest utsatta är att det riskerar sätta olika flyktinggrupper mot varandra där människor som flyr på egen hand ses som icke-genuina (Hyndman & Giles 2011). Bilden av vidarebosättningsprocessen som ett humanitärt ansvarstagande samt idén om att hjälpa de mest utsatta flyktingarna väcker dessutom frågor kring vilka som ses som ”genuina flyktingar”? Hur kan vi genom att studera en del av vidarebosättningsprocessen förstå föreställningen av flyktingskap? Hur påverkar dessa föreställningar myndighetspersoners samtal med de människor de möter inom ramen för ett introduktionsprogram?

Sverigeprogrammet – en förberedelse för vidarebosättning

Utformningen av Sverigeprogrammet har sin grund i det transnationella MOST² projektet som startades 2007 med syfte att utveckla effektiva metoder och introduktionsinsatser för flyktingar som vidarebosätts inom EU. För Sveriges del ledde projektet till utvecklingen av Sverigeprogrammet. I en beskrivning av det svenska vidarebosättningsystemet, poängteras hur vidarebosättning skapar en möjlighet till att förbereda flyktingar för deras introduktion redan innan de anländer till Sverige. Genom detta kan man skapa trygghet bland flyktingar och bättre förstå deras situation samt bemöta deras behov (Thomsson 2009).

Migrationsverket som ansvarar för vidarebosättningsprocessen skickar varje år ut delegationer till de länder varifrån flyktingar ska vidarebosättas för att genomföra Sverigeprogrammet. Delegationerna består av sju representanter från kommun, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket. Under 1 ½ dag hålls olika sessioner som innefattar information om det svenska samhället. Ämnen som tas upp är bland annat flygresan till Sverige, utbildning och skola, arbetsmarknaden och boendesituationen. I sessionerna ingår både praktisk information såsom hur resan till Sverige kommer gå till och mer diffusa ämnen som rör svensk ”kultur” och ”normer”. Parallellt genomförs separata program för barn och ungdomar som genom interaktiva aktiviteter får information om sådant som anses vara relevant för deras åldersgrupp såsom skola, utbildning och fritidsaktiviteter.

Från information till kommunikation – Att aktivt engagera flyktingar

Syftet med Sverigeprogrammet är att förbereda flyktingar för deras kommande introduktion genom att informera dem om Sverige (Migrationsverket 2015). Under förberedelserna av Sverigeprogrammet återkom personalen på Migrationsverkets kvotenhet till vikten av dialog. Delegationen varnades med exempel från gamla Sverigeprogram där representanter stått med overheadbilder och informerat om Sverige utan

2 Modelling of Orientation, Services and Training related to the Resettlement and Reception of Refugees.

att skapa en dialog med deltagarna. Inför utvecklingen av det nya Sverigeprogrammet framhävs vikten av att förberedande initiativ bör ses som ett sätt att informera flyktingar men även att få ökad förståelse för deras situation för att bättre kunna möta de behov som finns (Thomsson 2009). I och med det nya Sverigeprogrammet har det skett ett fokusskifte från ”information” till ”kommunikation” där flyktingars erfarenheter och perspektiv anses vara viktiga och värdefulla (Migrationsverket 2009).

Det kommunikativa perspektivet hänger samman med en ytterligare viktig dimension i Sverigeprogrammet nämligen vikten av att aktivt engagera flyktingarna i sin vidarebosättning och etableringsprocess. En central slutsats i MOST projektet är att det behövs organiserade aktiviteter som uppmuntrar aktiv medverkan av flyktingar i sin vidarebosättning (MOST 2008:131). I en handbok för kommunikation med kvotflyktingar framtagen av Migrationsverket framhävs vikten av aktivt engagemang på följande vis:

”Det är viktigt att säkerställa att kvotflyktingar ändå har samma rättigheter och möjligheter som övriga målgrupper att få insyn i och kunna känna medansvar i sina ärenden, och att de inte passiviseras och görs till objekt. Utgångspunkten är därför att kvotflyktingar precis som andra ska ges möjlighet att förstå och hantera sin egen process. Kvotflyktingar som bättre förstår vad vidarebosättning innebär och känner att de kan hantera den och är delaktiga, bör ha bättre förutsättningar för att ta ansvar och nå egenförsörjning och delaktighet i samhället.” (Migrationsverket 2009:5)

I citatet kopplas rättigheter och möjligheter till att kvotflyktingar i första hand ska känna ansvar för vidarebosättningen. Vidare lyfts vikten av att inte passivisera människor och göra dem till objekt. Här kan vi skönja en aktiveringsprincip som ska genomsyra kommunikationen med flyktingarna. De ska aktivt engageras i programmet. Motverkandet av passivering och objektifiering kopplas vidare till att få flyktingarna att känna ansvar för sin etablering i det nya landet. Information som ska leda till att kvotflyktingar ska erhålla en ansvarskänsla blir här en central aspekt i arbetet med gruppen för att främja delaktighet i det svenska samhället.

Teoretiskt ramverk och tidigare forskning

Att forma framtida aktiva medborgare

Enligt Rose (1999) lever vi idag i ett så kallat ”avancerat liberalt samhälle”. Kännetecknande för detta är en form av styrning som skiljer sig från äldre former av direkt statlig styrning av medborgare. Inom detta samhällssystem sker styrningen istället indirekt genom en mängd olika styrningstekniker som används för att få medborgaren att bli initiativrik, ansvarsfull och självmant göra specifika val. Den indirekta styrningen innebär därmed en slags ständig aktivering av människor. Sedan 1990-talet har Sverige genomgått en förändring mot en neoliberal politik. En viktig del i detta

skifte har inneburit ett ökat fokus på just ”aktivering” av individen. Idealet är en aktiv och ansvarstagande medborgare och målet med att aktivera är att medborgaren själv tar ansvar för sin situation snarare än att förlita sig på samhället, dvs. att inte bli en belastning för samhället (Dahlstedt 2009).

Den indirekta styrningen innefattar en mängd olika former av styrningstekniker för att kunna forma subjekt som är självständiga och ansvarstagande och som aktivt engagerar sig i samhället. Dessa styrningstekniker genomsyrar samhällets olika arenor på olika sätt. Fokus på medborgerligt ansvar och aktivering har inte minst varit påtagligt inom den svenska integrationspolitiken där satsningar skett i form av diverse integrationsprojekt och etableringsinitiativ (Eastmond 2011). Ett sådant område är de politiska diskussionerna kring mångvetniska förorter där vikten av ett underifrån perspektiv och samverkan framhåvts. Perspektivet åskådliggör ett individcentrerat tänk med fokus på att aktivera förortsbor som ska ta ansvar för sin situation. Samtidigt positioneras personer med invandrarbakgrund genomgående i behov av olika typer av stöd för att kunna anpassas till det svenska samhället. Deras kulturella bakgrund uppfattas som hinder som behöver övervinnas (Dahlstedt 2006). Ett annat exempel lyfter fram idén om aktivering av flyktingar med fokus på deras hälsotillstånd. I en studie om lokala mottagningsprogram för nyanlända visar Wikströms (2009) hur programmen för att möta de hinder som finns i nyanländas etablering på arbetsmarknaden, förutom språkundervisning och arbetsmarknadspraktik även inkluderar traumabehandling. Det individcenterade programmet bemöttes med skepsis av deltagarna som snabbt ville komma ut på arbetsmarknaden.

En studie som specifikt analyserat styrningstekniker riktade mot kvotflyktingar är Ongs (2003) forskning om kambodjanska flyktingars vidarebosättning till USA. Genom att studera deras introduktionsprocess inklusive policy och programpraktiker visar Ong hur vardagliga styrningstekniker kommer till uttryck samt vilka effekter dessa har. I studien framhåvs hur sjuksköterskor, socialarbetare, präster och byråkrater på olika sätt informerar om värderingar och normer som de anser vara specifikt amerikanska. De olika initiativen förstås som ett led i att forma ideala amerikanska medborgare. En central aspekt i studien är hur dessa styrningstekniker även innefattar genus och etnicitetsmarkörer. Utifrån dessa markörer bedöms flyktingarnas anpassningsbarhet till det amerikanska idealet om självmotivation och ansvarstagande med osäkerhet och skepsis. Till exempel anses kvinnor och barn vara i behov av att frigöras från sina ursprungskulturer för att kunna passa in i det nya samhället. Till skillnad mot myndighetspersoners syn på dessa grupper som passiva visar Ong hur kvinnor och barn i högsta grad aktivt medverkar i sin introduktion genom förhandlingar och diverse motståndsstrategier.

Stereotyper av flyktingskap och subjekt positioner

I den banbrytande studien om hutu flyktingar i Tanzania analyserar Malkki hur humanitära organisationers arbete i flyktingläger formar och skapar det universella flyktingssubjektet. Genom att bland annat studera hur flyktingskapet uppfattas inom organisationers vardagliga arbete visar Malkki hur benämningen av människor på

flykt som en universell kategori "flykting" har tenderat att dehistorisera och depolitiserat dem. Malkki använder sig av termen "the bare human" (bar humanitet) för att förstå denna process. Hon menar att föreställningar om flyktingskapet innefattar en universell mänsklig beröringspunkt som visserligen kan få till omvärldens sympati och humanitära aktioner men som även tenderar att positionera flyktingen som annorlunda. Bilden av fattiga, hjälplösa kvinnor och barn används ofta i syfte att uppmärksamma flyktingkatastrofer och få ekonomiskt bistånd. Samtidigt visar Malkki hur flyktingar ofta ses med misstänksamhet och som opålitliga av organisationspersonalen i flyktinglägren. De måste ständigt övertyga om att de är "riktiga flyktingar" genom att manifesteras passivitet och offerskap. Synen på flyktingen som både i behov av empati samt som potentiellt opålitlig positionerar dem som både lika oss på ett allmänmänskligt plan men även som annorlunda dvs. "den Andre" (Malkki 1996).

I en amerikansk studie visar McKinnon på religiösa frivilligorganisationers arbete med vidarebosättning där hon analyserar organisationernas retoriska strategier på hemsidor och den skriftliga informationen som ges till blivande volontärer. McKinnon visar hur både flyktingar och volontärer tilldelas olika subjekt positioner i informationsmaterialet. Flyktingarna positioneras som "främlingar", "den Andre", "hjelplösa", "i behov" och "på väg till ett nytt liv". Medan de flesta positioneringar framhäver en slags skillnadsdiskurs finns det även tillfällen då flyktingarna ses som lika de amerikanska volontärerna på basis av exempelvis den kristna religionen och den amerikanska migrationshistorien (McKinnon 2009).

Det finns väldigt lite forskning om just barn och ungdomar som genomgår vidarebosättning. De få studier som finns visar dock hur barn och ungdomar i högsta grad aktivt medverkar i sin vidarebosättningsprocess samt introduktionen i det nya landet (Ong 2003; Muftee 2014; Goodman 2004; McKinnon 2008) En grupp ungdomar som blivit uppmärksammas internationellt är de så kallade "lost boys of Sudan". Gruppen består av ca 3000 pojkar som vidarebosattes till USA i början på 2000-talet som ensamkommande flyktingbarn. I en intervjustudie med sudanesiska ungdomar visar Goodman (2004) hur ungdomarna använder sig av en mängd strategier för att hantera förluster i och med flykten och få ett bättre liv i USA. I en annan studie om samma grupp visar McKinnon (2008) hur ungdomarna i sitt identitetsskapande tvingas förhandla samhällets diskursiva positioneringar av sig själva som "flyktingar". McKinnon visar hur de samhälleliga diskurser som råder spelar roll för hur ungdomarna uppfattar sig själva samt hur de skapar strategier för att bemöta föreställningarna.

Ett sätt att kunna synliggöra hur subjekt skapas och kommer till uttryck är att studera diskursiva praktiker. Diskursiva praktiker är organiseringen av diskurser genom tal (Wetherell 2001). Fokus ligger på språket och hur vi väljer att tala om olika fenomen. I den här studien kommer teoretiska begreppet subjekt positionering att användas som analytiskt verktyg för att synliggöra hur stereotypa föreställningar kom till uttryck under Sverigeprogrammet. Subjekt positioner kan ses som lägen inom konversationer. De är identiteter som aktualiseras genom ett visst sätt att prata. Frågor som blir viktiga att ställa i analysen är vem som säger vad samt vad uttalandet säger om personen själv men också om andra (Edley

2001). Eftersom människor ses som både produkt av men även producerar diskurser möjliggörs även synliggörandet av motståndsstrategier. Davies & Harré (1991) förklarar detta på följande sätt:

”One speaker can position others by adopting a storyline which incorporates a particular interpretation of cultural stereotypes to which they are invited to conform, indeed are required to conform if they are to continue to converse with the first speaker in such a way as to contribute to that persons story line. Of course, they may not wish to do so for all sorts of reasons. Sometimes they may not contribute because they do not understand what the story line is meant to be, or they may pursue their own story line [...] or as an attempt to resist.” (Davies & Harré 1991:50)

Subjekt positioneringsbegreppet möjliggör att kunna koppla vidare samhälleliga diskurser med situering av identiteter i samtal. Utgångspunkten är därmed att vad vi säger och hur vi säger saker alltid sker inom en bredare historisk och kulturell kontext (Wetherell 1998; Edley 2001).

Den teoretiska förståelseramen för denna studie är att introduktionsprojekt som Sverigeprogrammet ingår i en del av den neoliberala trend som inneburit en indirekt form av styrning av individer i syfte att forma aktiva och ansvarsfulla medborgare. Genom att studera de konkreta mötena mellan delegationer och deltagande ungdomar avser jag att studera hur detta arbete sker i praktiken. Genom att analysera materialet med hjälp av begreppet subjekt positioner synliggörs diskursiva föreställningar om flyktingskap samt hur dessa föreställningar bemöts av ungdomarna.

Sverigeprogrammet i Kenya och Sudan 2011

På Afrikas horn är kolonialismens spår i högsta grad märkbara. Precis som i övriga delar av Afrika delades området upp bland kolonialmakter under det som kallas för ”the scramble for Africa”. De gränsdragningar som ägde rum har resulterat i ett kolonialt arv i form av flera mycket svåra och långdragna krig och gränskonflikter. På Afrikas horn blev följden bland annat ett långdraget krig mellan Etiopien och Eritrea samt inbördeskrig i Somalia som lett till att regionen idag har en av de svåraste flyktingsituationerna i världen.

Vidarebosättningen från Dadaab och Nairobi, Kenya

Ungefär 400 000 människor korsade gränsen från Somalia till Kenya då de tvingades fly sina hem till följd av inbördeskriget i Somalia i början på 1990-talet (Horst 2006). Det plötsligt ökade antal människor som kom till Kenya ledde till att den kenyanska regeringen sökte internationellt stöd. I början av 1990 öppnade UNHCR de första flyktinglägren runt om i landet, bland annat i Dadaab, en stad som ligger cirka 100 kilometer från gränsen till Somalia. Flyktinglägerkomplexet i Dadaab finns än idag vilket visar på den långdragna problematiska situationen för hundratusentals människor

som varken har möjlighet att återvända till Somalia eller bo kvar i Kenya, då landet utvecklat en mycket restriktiv hållning gentemot flyktingar. År 2016 uppskattades cirka 350 000 personer vara bosatta i lägren i Dadaab (UNHCR 2016).

Som ett led att bemöta UNHCR:s uppmaning till att fler länder behöver ta emot kvotflyktingar från Afrikas horn, beviljade Migrationsverket inom ramen för sitt vidarebosättningsprogram år 2011 permanent uppehållstillstånd till totalt 342 flyktingar i Kenya. De flesta av dessa personer hade bott i Dadaab sedan 1990-talet vilket innebar att många av barnen och ungdomarna var födda eller uppvuxen i lägren. En mindre grupp bodde i den Kenyanska huvudstaden Nairobi. Totalt genomfördes fem Sverige-program varav fyra i Dadaab och ett i Nairobi.

Vidarebosättningen från Khartoum, Sudan

Ett annat land som haft en lång historia med krig och konflikter och en långdragen flyktingsituation är Sudan. Förutom en mycket svår situation med interna flyktingar så har tusentals människors migrerat till Sudan från Eritrea och Etiopien. Denna flyktningmigration har pågått sedan 1960-talet till följd av kriget mellan Etiopien och Eritrea. Medan en del människor tagit sig vidare norrut stannade flera tusen kvar i läger i östra Sudan eller bosatte sig i storstäder som Khartoum. UNHCR beräknar att det under 2015 befann sig ca 100 000 eritreaner samt 12 000 etiopier i landet (UNHCR 2015).

År 2011 fick 249 eritreanska och etiopiska flyktingar i Sudan permanent uppehållstillstånd inom ramen för den svenska vidarebosättningen. Dessa personer bodde i städer som Khartoum och Port Sudan samt i flyktinglägren i östra Sudan. Vistelsetiden i Sudan varierade för gruppen. Vissa hade bott i landet sedan länge medan andra hade flytt den senaste tidens politiska situation i Eritrea. Totalt genomfördes fyra Sverige-program i Khartoum som varade 1 ½ dag.

Metod

Denna studie är baserad på ett fältarbete som jag genomförde inom ramen för mitt avhandlingsprojekt. Under våren och sommaren följde jag med på två av Migrationsverkets delegationsresor till Kenya och Sudan för att observera Sverigeprogrammet.

Jag var med på totalt nio Sverigeprogram i Dadaab, Nairobi och Khartoum där jag videofilmade mötena mellan de svenska delegationerna och deltagarna. Inspelningarna resulterade i 60 timmar videomaterial. Fokus för observationerna låg på programmen för barn och ungdomarna. Fältanteckningar fördes även regelbundet under observationerna för att få en kontextuell förståelse av vidarebosättningsprocessen med information och fakta om lägren och de lokala organisationerna. Dessutom togs fältanteckningar under ett av de förberedande mötena för delegationen inför Sverigeprogrammet i Kenya. Förutom detta har även bildmaterial som användes under programmen samt diverse projektrapporter, informationsblad och utvärderingsrapporter om vidarebosättning och Sverigeprogrammet samlats in. Detta material har använts för att få en djupare kontextuell förståelse av Sverigeprogram-

mets bakgrund, syfte och genomförande. I det skriftliga materialet har fokus legat på vilka syften som presenteras för Sverigeprogrammet samt motiveringarna för programmet.

Delegationerna informerades om studien i samband med förberedelsedagarna där de även fick möjlighet att ställa frågor om studien. Förutom detta fick de även skriftlig information med beskrivning av studiens syfte och metod. Deltagarna av Sverigeprogrammet informerades vid två tillfällen om studien. Skriftliga brev skickades till UNHCR och till flyktingarna på engelska, somaliska, arabiska och tigrinja med information om studiens syfte och metod samt en förfrågan om deltagande. Vidare gavs muntlig information innan varje program där jag presenterade mig och där deltagarna fick säga ifall de ville vara med och ifall de tyckte att det var okej med att mötena filmades.

Etik

Deltagarna i Sverigeprogrammet genomgår en reglerad vidarebosättningsprocess vilket innebär att en hel del står på spel för dem. Även om delegationerna klargjorde inför varje program att deltagandet i programmet var avhängigt beslutet om permanent uppehållstillstånd, är det mycket svårt att veta i vilken utsträckning deltagarna kände sig trygga med den informationen. Detta väcker även ett etiskt dilemma angående huruvida vi vet att deltagarna kände att de var fria att avböja medverkan i studien. Jag har försökt hantera detta genom att vara noggrann med att kontinuerligt informera samt vara tillgänglig för att svara på frågor och funderingar kring studien.³ Jag var även tydlig med att studiens primära syfte var att studera genomförandet av programmen. En viktig motivering av att genomföra studien trots detta etiska dilemma är det faktum att programmen skulle äga rum oavsett om studien genomfördes eller inte. Att genomföra studien kan därmed ses som ett sätt att lyfta fram vikten av granskning av initiativ och program som avser verka för ”lyckad integration”. I detta sammanhang blir studier av myndigheters arbete av central vikt. Studien kan dessutom ses som ett led i att sätta fokus på en migrationsprocess som genomförts i många år och som lyfts fram som viktig men som vi har mycket lite kunskap om.

Videoobservationer

Att använda videoinspelning som ett sätt att observera frambringa ett antal frågor om deltagarnas reaktioner på metoden. Jag stötte inte på något större motstånd från varken delegationerna eller programdeltagarna förutom vid enstaka tillfällen där exempelvis en representant explicit sa åt mig att personen inte ville bli filmad just då. Ett par deltagare ville inte vara med på film varpå dessa inte filmades (Se Muftee 2014 för mer reflektioner kring videoinspelning som metod).

3 Projektet har genomgått etikprövning hos den regionala etikprövningsnämnden i Linköping. Dnr 2011/117–31.

Analys

I fältarbetet som legat till grund för denna studie analyserades de program som genomfördes för barn och ungdomar. Materialet för de mindre barnen är aktivitetsorienterat. Utifrån denna studies intresse att studera föreställningar om flyktingskap har främst samtalen med ungdomarna varit i fokus. Jag har även valt att inkludera några sessioner med vuxna då flera ungdomar även deltog i dessa möten.

Huvudmaterialet i denna studie är det praktiska genomförandet av Sverigeprogrammet. Initialt har materialet tematiserats utifrån ämnen som togs upp under programmen såsom jämställdhet, natur och klimat, fritid, multikulturalism och barnaga. Det analytiska fokus har legat på att notera vem man implicerar genom sitt tal och vad det berättar om den person som yttrar uttalandet (Edley 2001). Materialet har därmed analyserats utifrån vilka och hur subjektpositioneringar sker för att lyfta fram föreställningar om flyktingskap. Positioneringar såsom att vara aktiv, ofri, osjälvständighet, förmedlare av trygghet har identifierats. I materialet har subjekt positioner inte setts som färdiga entiteter utan något som formas i samspel med samhällskontext och kulturella resurser (Wetherell 1998). Intresset har både legat på *vad* som sägs samt *hur* det sägs. Förståelsen av positioneringarna har vidare skett genom koppling till både teori och tidigare forskning. Materialet har även analyserats utifrån ett intresse för hur deltagarna bemött och hanterat informationen. Följande teman kommer att presenteras och diskuteras i resultatdelen: Den humanitära positionen – att förmedla trygghet genom information, positionen passiva och osjälvständiga ungdomar – den aktiverande dialogen och positionen förtryckt – att lära tjejer jämställdhet.

Den humanitära positionen – att förmedla trygghet genom information

En viktig del i Sverigeprogrammet är att inge trygghet och hopp hos deltagarna inför den kommande flytten. Detta sker på en mängd olika sätt genom att lyfta information som ungdomarna kan tänkas behöva veta om Sverige och sin första tid i det nya landet. Under en session i Dadaab med en grupp ungdomar frågar delegationsrepresentanten Sophie vad gruppen mest ser fram emot med flytten:

Exempel 1

Sophie: Vad ser ni mest fram emot? Vad tror ni kommer att vara det bästa med att komma till Sverige?

Mina: Utbildning.

Sophie: Att få en utbildning, ja. Och vad tror du kommer att vara det bästa med att komma till Sverige?

Bilal: Ett bra liv.

Sophie: Ett bra liv, ja. Ett bra och tryggt liv. Sverige är en trygg plats. Det har inte varit krig där på över 200 år. Så det är en ganska, ganska fredlig plats.

Vad ungdomarna mest ser fram emot med flytten är en återkommande fråga som ställs av delegationerna under programmet. Frågeställningen visar dels på programmets framtidsfokus, dvs. flytten till Sverige snarare än livet i Dadaab samt den positiva undertonen. Detta manifesteras tydligt i Sophies fråga ”Vad tror ni kommer vara det bästa med att komma till Sverige”. Genom att koppla samman Sverige med vad som kommer vara det bästa med flytten skapas en linjär tanke om att flytten ska leda till något bra. Tidigare forskning har visat hur myndighetspersoner och organisationer ofta utgår ifrån att vidarebosättningsprocessen kommer innebära ett bättre liv för flyktingarna (McKinnon 2009; Ong 2003). Sophie väljer att utveckla Bilals korta svar på hennes fråga genom att lägga till ”Ett bra och tryggt liv” och därefter poängtera hur Sverige är ett tryggt och fredligt land. Genom att lägga till denna information positionerar sig Sophie som förmedlare av hopp och trygghet. Detta manifesterar idén om vidarebosättning som en humanitär insats där trygghet ses som ett behov som binder samman delegationen med deltagarna (McKinnon 2009).

För ungdomarna kretsar informationen som ges under programmet oftast kring skolan som är den plats där en väsentlig del av deras introduktion i Sverige förväntas ske. Under en ungdomssession i Khartoum inleder representanten Susanne med information om skolan för en ungdomsgrupp:

Exempel 2

Susanne: Ni kommer höra svenska hela dagen och ibland kommer det vara svårt, för era föräldrar kanske inte kan hjälpa er med era studier men när ni kommer till er kommun fråga de om det finns någon som kan hjälpa er ibland, som kan hjälpa er med era studier. Det finns ideella organisationer som ibland, ni vet som Röda Korset som kan ge ungdomar stöd i deras studier, så fråga! Fråga! Jag är inte säker på ifall varje kommun kommer säga ja men fråga alltid! Och har de inte så kanske de kan fixa något.

Simret: När vi åker nu, kommer vi att lära oss språket och sen börja skolan eller hur går det till?

Susanne: Okej. Jag tror det är både och. Ibland kan man gå i speciella klasser för svenska undervisning någon månad men i andra kommuner börjar man i vanlig skola direkt.

Susannes genomgång om språkinläring grundar sig i antagandet att första tiden i skolan med språkinläring stundtals kommer vara en svår process för ungdomarna för vilket de kommer behöva stöd. Hon lägger fram ett potentiellt problem samtidigt som hon lyfter fram aktörer som kan stödja ungdomarna under introduktionen. Här handlar det om att ge information som deltagarna kan ha nytta av. Susannes betoning på ”fråga!” manifesterar även vikten av att vara aktiv för att i detta fall kunna lära sig språket, att inte ge upp även om det blir svårt. Här blir aktiveringsprincipen med fokus på att ta ansvar och ställa frågor tydligt. Susanne använder information till att hjälpa ungdomarna att själva söka hjälp.

Till skillnad mot det förra exemplet efterfrågar Simret mer information om hur hennes initiala skolgång kommer att se ut dvs. om de behöver lära sig språket först eller om de kommer börja skolan direkt. I båda exemplen blir det tydligt hur positionen som förmedlare av information som är positiv och trygghetsingivande etableras och upprätthålls inom samtalen oftast genom att informationen inte blir särskilt konkret (Se exempel 1).

Positionen passiva och osjälvständiga individer – den aktiverande dialogen

Idealbilden av den aktiva individen genomsyrar vidarebosättningsprocessen. Som vi sett tidigare aktualiseras detta redan i rapporten om MOST projektet som ligger till grund för Sverigeprogrammet (MOST 2008). En vanlig metod som används under Sverigeprogrammet för att kommunicera information om Sverige är genom att visa bilder för att illustrera diverse aspekter av det svenska samhället. Under en session med en ungdomsgrupp i Khartoum visar representanterna bilder på olika aspekter av Sverige som enligt dem är relevanta för ungdomar. Dessa bilder är tänkta att fungera som underlag för dialog. Ett flertal av bilderna illustrerar människor som ägnar sig åt olika aktiviteter som att cykla, sjunga i kör, måla, spela fotboll och ishockey. Ungdomarna får turas om att välja en bild. Det är Semiras tur och hon tar upp bilden på ishockey varpå representanten Meriem inleder samtalet:

Exempel 3

Meriem: Vad visas på bilden?

Semira: De håller på med sport.

Meriem: Vad för slags sport håller folk på med i Sudan?

Semira: Löpning

[Tyst en stund]

Meriem: Är någon intresserad av sport?

Idris: Fotboll

[Tyst en stund]

Meriem: [Tittar på några av deltagarna och fortsätter i en förvånad ton] Varför är inte ni intresserade av sport?

[några av deltagarna börjar nämna några sporter såsom basket]

Diana: [På tigrinja till sina vänner som sitter bredvid] Vad vill de att vi ska göra?

Vill de att vi ska hålla på med detta eller? [Vännerna börjar skratta]

I exempel 2 såg vi hur ungdomarna uppmanas av Susanne att ställa frågor och be om stöd för sina språkstudier. Det aktiva engagemanget genomsyrar Sverigeprogrammet på två plan. Dels handlar det om att genom bildmaterial manifesteras människor (i Sverige) som är engagerade i diverse aktiviteter såsom sport. Idealet kring den hälsosamma, aktiva individen hänger samman med idén om ansvarstagande, självkontrollerade och

självprestationsinriktade medborgaren (Lupton 1995). Men förutom att själva materialet och informationen genomsyras av denna idé så handlar det även om att genom dialog aktivt engagera de deltagande ungdomarna i sin vidarebosättning. Bilderna ska funka som samtalsunderlag men Meriem får det svårt att få igång samtalet. Detta leder till att hon så småningom förvånat ställer frågan ”Varför är inte ni intresserade av sport?”. Genom att ställa frågan positionerar hon deltagarna som potentiellt oengagerade i sport, alltså i motsats till det som lyfts fram som en viktig del av ett svenskt ungdomsliv. Paradoxalt nog leder Meriems arbete med att aktivt engagera deltagarna i en dialog till att ungdomarna blir positionerade som potentiellt passiva.

Mot slutet av konversationen ser vi hur Diana reagerar mot den typ av information som ges och frågorna som ställs. Medan ungdomarna lyfter olika aktiviteter vänder sig Diana till sina vänner och säger ”Vad vill de att vi ska göra?”. Hennes fråga manifesterar ett ifrågasättande av Meriems motiv bakom informationen. Genom att ifrågasätta aktivitetens syfte utför Diana en motståndshandling mot positioneringen av sig och sina kamrater som potentiellt passiva (Davies & Harré 1990).

Förutom konversationer som kretsar kring vikten av sport och fritidsaktiviteter lyfts även ett annat ämne upp som handlar om vikten av att fatta egna beslut och vara självständig. Detta är något som representanten Maahir lyfter fram under en session med en grupp killar i Dadaab.

Exempel 4

Maahir: De flesta som bor där bor ju med sina föräldrar som ni och oftast har de den här drömmen att bli fri från föräldrarna och att vara självständiga och stå på sina egna ben. Vad tror ni, vad är det som gör att de inte vill bo med sina föräldrar och bo själva? Har ni någon idé om det?

Ali: han kanske vill skaffa egen familj.

Maahir: Mm även om han inte vill ha en egen familj men ändå vill lämna huset för att bo själv och kunna stå på egna ben.

Nasir: För att klara sig själv.

Osman: Som en familj?

Maahir: Nej inte som en familj utan eget, vill inte bli beroende av sina föräldrar. Jag har bott så länge med mina föräldrar och nu vill jag bli självständig. Eftersom vissa av er kommer ha med er era föräldrar tror ni att ni kommer få den känslan av att det är bäst att kunna stå på egna ben? Att ni kanske skaffar egen längenhet och eget boende?

Osman: Jag har inte mina föräldrar med mig, så jag har ju ändå eget.

I denna konversation försöker Maahir att inleda ett samtal om familj och självständighet. Maahir avser att få gruppen att fundera över självständighet, frihet och vikten av att stå på egna ben. I detta fall handlar självständighet om att ha eget boende och att inte bo med sina föräldrar. Att ”stå på egna ben” framställs som ideal ser vi genom Maahirs inledning där han konstaterar hur detta är en dröm hos somaliska ungdomar

i Sverige. I samtalet fylls kategorin den självständiga individen med att ha eget boende och att bli självständig från familjen.

Men hur gör då Maahir för att etablera idealet hos ungdomarna? Maahir initierar samtalet med att hänvisa till att många somaliska ungdomar som bor i Sverige bor hos sina föräldrar men drömmer om ett liv i frihet, vilket kopplas till att bo själv. På så sätt positioneras svensksomaliska ungdomar i motsats till ett idealt ungdomsliv. Svensksomaliska ungdomars situation relateras sedan till deltagarna genom att de förväntas kunna känna igen sig i den erfarenheten. Maahir frågar exempelvis ”Vad tror ni, vad är det som gör att de inte vill bo med sina föräldrar och bo själva?”. Ett vanligt sätt att undvika risken att positioneras som fördömsfull är att tala om ett ämne på ett indirekt sätt (Wetherell & Potter 1992). Här sker detta genom att hänvisa till en annan grupp istället för att direkt fråga ifall deltagarna är ofria och osjälvständiga, vilket förmodligen skulle skapa ökade spänningar och motverka Maahirs syfte.

Stereotypen av ungdomar med utländsk bakgrund som kontrollerade av sina familjer och därmed ofria återfinns inom debatter som rör mångetniska områden och skolor. Inte sällan anses ungdomarnas kulturella bakgrund med hänvisning till kollektivistiska familjemönster ses som begränsande för deras framtida möjligheter att bli inkluderade i det svenska samhället (Dahlstedt 2006). Som vi ser mot slutet av konversationen känner Osman inte igen den positioneringen som han indirekt tilldelats. Osman framhåller hur hans föräldrar inte är med honom och att han bor själv i lägret. Den innebörd som ges till självständighet och frihet innebär en utebliven förståelse utifrån ekonomiska aspekter samt deltagarnas personliga situation. Differentieringen åstadkommer istället en gränsdragning mellan de somaliska ungdomarna och ett ”svenskt ungdomsliv”. Osmans svar kan likt Dianas respons i föregående exempel ses som en motståndshandling gentemot den positionering som sker av representanten (Davies & Harré 1990).

Positionen förtryckt – att lära tjejer jämställdhet

Ett ämne som redan under förberedelserna av Sverigeprogrammet framhävs som viktigt och som sedan genomsyrar sessionerna är kvinnor och flickors rättigheter och jämställdhet (Muftee 2014). I programmet genomförs en session som är separat för män och kvinnor. Sessionen för kvinnor hålls för att kunna ta upp specifik information och frågor rörande kvinnors rättigheter. Syftet är att kvinnorna ska kunna ställa sina frågor kring ämnen som är baserade på könsspecifika erfarenheter. Under en kvinno-session i Khartoum pratar representanterna Lina och Marianne med en grupp deltagande kvinnor och tjejer om skillnader i familjemönster i Sverige och Sudan. De har precis frågat deltagarna hur vanligt det är med att gifta sig och skaffa barn tidigt och fått olika svar. En kvinna har nämnt att det anses vara sent för en kvinna att gifta sig när hon är 22. Lina vänder sig till en av de yngre tjejerna bland deltagarna och frågar:

Exempel 5

Lina: Hur gammal är du?

Aya: 18

Lina: Vill du ha barn någon dag?

Aya: Ja, jag vill ha barn, men jag vill skaffa mig en utbildning först.

Marianne: Ja, det är helt rätt tänkt. Nu kommer du till ett land där du kan göra dina val själv. Du kan välja, utbildning, man, barn eller vad som helst. Du är fri att göra det som känns rätt.

Lina: Jag tänker i Sverige, tjejer som är 18, du kommer, det är väldigt normalt, för att tjejer går på universitet, många av dem. [Vänder sig mot de andra kvinnorna och höjer rösten] och jag tycker inte att 22 är för gammalt för att få sitt första barn! Det är ungt! Det är ungt! [skrattar]

Exemplet illustrerar ett återkommande fenomen i Sverigeprogrammet, nämligen framställningen av Sverige som ett jämställt land som beaktar kvinnors rättigheter. Bilden av Sverige som ett jämställt land är inte unik utan kan ses som ett "trademark" för Sverige som i internationella sammanhang ofta framställs som världens mest jämställda land (Townes 2002). I detta fall innefattar jämställdhet kvinnors rätt till utbildning och rätten att göra egna val.

Marianne markerar Ayas svar gällande att hon först vill utbilda sig och sedan vill skaffa barn som "helt rätt tänkt" för att sedan poängtera att Aya nu kommer till ett land där hon kan göra sina val och är fri till att göra som hon önskar. Genom att bekräfta Ayas svar som rätt positioneras hon som en person vars tankar om framtiden står i samklang med vad som anses korrekt sätt att tänka om man är en ung tjej i Sverige. På ett sätt manifesterar Mariannes svar dessutom en paradox mellan att å ena sidan framhäva idealet om fria val och självförverkligande då hon poängterar att Aya ni kommer till ett land där "du kan göra dina val själv [...] Du är fri att göra det som känns rätt." och å andra sidan bekräftelsen att "välja rätt". Paradoxen blir tydligast i hur flickor informeras om sin rätt till att välja fritt för att samtidigt få veta vad som anses som de ideala valen enligt delegationens tankar kring kvinnors frihet och jämställdhet (Muftee 2014).

Att Mariannes svar innehåller "Nu kommer du till ett land där du kan göra dina val själv" visar på en positionering av Aya som en person som potentiellt inte kunnat göra egna val. Townes (2002) menar på att utvecklingen av bilden av Sverige som jämställt ägt rum parallellt med att positionera kvinnor med annan etnisk bakgrund som icke jämställda. Lina befäster Ayas svar som "normalt" för att sedan markera mot en annan kvinna i gruppen om hur idén om att en kvinna skulle vara gammal ifall hon fick barn vid 22 års ålder är fel. Det sammanbundna vi:et innefattar 18-åriga Aya som gett uttryck för sin önskan om att skaffa sig en utbildning. Däremot positioneras den äldre kvinnans som informerat om hur det är vanligt att tjejer gifter sig i mycket ung ålder som avvikande. Medan den unga tjejen kan vara med i den svenska föreställda gemenskapen tycks de äldre kvinnorna få symbolisera det avvikande. Här kan vi skönja

en differentiering mellan unga som moderna och därmed potentiellt kapabla att ingå i gemenskapen och de äldre som omoderna.

Differentieringen mellan föräldrarna och de unga återkommer på olika sätt under Sverigeprogrammet. I ett annat exempel som visar på genusaspekten av idén om den aktiva och fria individen är när representanten Lina i ett samtal med en grupp tjejer under Sverigeprogrammet i Khartoum väljer att kommentera en bild på en cyklande flicka:

Exempel 6

Lina: Ok, hur många kan cykla? [Håller upp bilden för gruppen] Hur många? [Blandade svar ges av deltagarna, några skakar på huvudet medan ett par stycken räcker upp handen]

Lina: Det är roligt. Det är roligt att cykla och du får väldigt mycket tid till att göra annat. För ibland behöver du kanske gå 20 eller 15 minuter. Jag vet att det här inte är ett problem för er men att cykla är frihet. Det här är frihet! [pekar på bilden] Även om, och när ni väl lärt er kan ni alltid cykla. Jag träffade en tjej, många tjejer som säger till mig att deras föräldrar inte låter de cykla men fråga de en gång till, ok? Ok, vad är det här? Gymnastik, ja gymnastik för både tjejer och killar [håller upp bilden] Om ni vill spela fotboll så finns det speciella team för bara tjejer. Ja och kanske vill ni spela innebandy. Ja, på kvällarna kan ni gå och spela för att träna eller tävla. Kom ihåg, en bra fritid, aktiv fritid är för både tjejer och killar, inte bara för killar. Kom ihåg, vi är jämlika!

Informationen lyfter upp ett flertal av de ämnen som genomsyrar programmet och som vi sett i tidigare exempel. Återigen handlar informationen om att framhäva vikten av ett aktivt liv, i detta fall genom att lära sig cykla, en aktivitet som vidare knyts an till ett liv i frihet. Bilden på den cyklande flickan får symbolisera både frihet och ett aktivt liv.

Lina inleder sitt budskap med att säga att hon vet att detta inte är något problem för deltagarna för att senare ändå knyta an informationen till tjejerna genom att uppmana de att fråga sina föräldrar ifall de får cykla. Positionering av tjejerna som potentiellt passiva sker indirekt, något som vi även observerat i tidigare exempel där representanterna hänvisar till sina erfarenheter av andra grupper för att kringgå att bli sedda som fördomsfulla eller att de har förutfattade meningar om deltagarna (Wetherell & Potter 1992). Att hänvisa till tidigare erfarenheter blir därmed ett sätt att stärka sitt budskap. Erfarenheten av att ha träffat andra tjejer i sitt arbete som inte får cykla används som ett sätt att legitimera positioneringen av de deltagande tjejerna som potentiellt passiva.

Lina lyfter upp en annan bild som föreställer ungdomar som ägnar sig åt gymnastik. Bilden används i syfte att inte bara lyfta fram vikten av en aktiv fritid men även att en aktiv fritid är till för både killar och tjejer något som Lina påpekar. Att myndighetspersoner under introduktionsprocessen går in i rollen som en slags kämpar för jämställdhet och kvinnors rättigheter är något som lyfts fram i tidigare studier (Ong 2003). Ong kallar detta för "feminist infused refugee love" (2003: 155) då personal som

arbetade med introduktion till flyktingar såg det som en sin plikt att frigöra kvinnor från patriarkala strukturer och istället bli en del av ett jämställt samhälle. De styrningstekniker som användes för att forma aktiva och ansvarsfulla medborgare innefattande en tydlig genusmarkör något som även blir tydligt under Sverigeprogramspraktiken.

Diskussion

Den här studien börjar med ett utdrag ur en ungdomssession i Khartoum där Susanne väljer att avsluta sessionen med att sjunga en sång som handlar om att motivera elever till att koncentrera sig och jobba hårt för att lyckas i livet. Att en sådan låt genomförs för en grupp ungdomar på väg att vidarebosättas till Sverige aktualiserar frågor om delegationernas föreställningar om flyktingskap.

I Sverigeprogrammets utformning framhävs vikten av att inkludera flyktingars egna perspektiv och röster för att bättre kunna bemöta deras behov (MOST 2008; Thomsson 2009). I exemplen ser vi hur det är representanterna som leder samtalen och därmed också sätter agendan för vad gruppen ska prata om. Inte sällan ställs ledande frågor såsom i exempel 1 där Sophie väljer att ställa en ledande fråga om vad ungdomarna tror kommer vara det bästa med Sverige. Frågor som denna öppnar inte upp för samtal om funderingar som deltagarna kan tänkas bära på inför flykten. Delegationerna använder även bildmaterial som föreställer sådant som de tror att ungdomarna behöver veta. Ett viktigt syfte med Sverigeprogrammet är att det ska vara baserat på dialog, men i praktiken sker kommunikationen på delegationernas villkor.

Sverigeprogrammet kan i högsta grad ses som en del i den neoliberala trenden med att genom diverse projekt och initiativ forma aktiva och ansvarstagande medborgare. I programpraktiken kommer detta ideal till uttryck på olika sätt. Ett tydligt exempel är det bildmaterial som ligger till grund för de samtal som förs i grupperna. Bilderna manifesterar svenskar som engagerar sig i sport och andra aktiviteter. Samtalen baseras på vad delegationerna verkar se som den ideala processen till ett vuxenblivande i Sverige. Detta innefattar bland annat att skaffa eget boende och därmed blir självständig från sina föräldrar, att skaffa sig en utbildning innan man får barn, att vara fri och ha en aktiv fritid. Den samlade bilden av det ideala medborgarskapet som framträder i samtalen med ungdomarna är en aktiv, medveten, ansvarsfull, självförverkligande individ som ska frigöra sig från föräldrarna och deras kultur. Som vi ser innefattar formandet av den ideala medborgaren både en åldersmarkör dvs. specifik information som riktar sig till ungdomar och dess vuxenblivande samt genusmarkör (Ong 2003) där tjejer specifikt blir informerade om vikten av frihet.

Informationen som ges visar på en dubbelhet i föreställningen om flyktingskapet som kan relateras till Malkkis (1995) idé om flyktingen som en slags "bare human". I det första temat kan vi se hur informationen framhäver en humanitär aspekt av delegationens arbete, att ta upp information som inger trygghet hos ungdomarna inför vidarebosättningen. De två övriga temana framhäver istället differentierande praktiker. Ungdomarna ses som i behov av trygghet men även att anpassas till det nya landet genom att göra sig av med kulturellt bagage som anses vara problematiskt (Dahlstedt

2006). I samtalen återfinns en föreställning om den passiva flyktingen. Denna passivitet ges dock en rad olika innebörder. Ungdomarna positioneras som ofria att göra egna val, osjälvständiga från sina familjer, icke-sportintresserade, i avsaknad av en aktiv fritid samt ojämsställda. Dessa stereotyper positionerar flyktingarna som differentierade och avvikande från bilden av svenska medborgare som aktiva, ansvarstagande och jämsställda.

Föreställningen om den passiva flyktingen ingår i en övergripande idé om det universella flyktingskapet. Malkki visar hur flyktingar strategiskt behövt framställa sig som passiva offer för att kunna uppfattas som trovärdiga hos NGOs och organisationer i flyktingläger för att få den hjälp som finns tillgänglig. Inte sällan ses flyktingar som icke tillförlitliga (Malkki 1996). Sverigeprogramspraktiken visar på att föreställningen om den passiva flyktingen även genomsyrar delar av vidarebosättningsarbetet. En skillnad gentemot den förväntan som Malkki beskriver i lägren, där flyktingar behöver passa in i bilden av den ”maktlösa flyktingen”, är dock att Sverigeprogrammet istället verkar gå ut på att aktivera deltagarna för att de ska kunna bli en del av det svenska samhället. Det som tidigare setts som en grundkomponent i ett slags flyktingblivande blir nu ett hinder för en framgångsrik vidarebosättning och integration i Sverige.

Idén om den hjälplösa flyktingen innebär en avpolitisering av denne, en bild som visserligen framkallar känslor av empati och vilja att hjälpa men även tenderar att tysta flyktingars egna röster och erfarenheter (Malkki 1996). Till skillnad mot föreställningen om passivt flyktingskap som genomsyrar delegationernas arbete visar praktiken på en betydligt mer komplex bild av ungdomarnas deltagande. I studien kan vi se hur ungdomarna i högsta grad behöver förhandla samhällseliga positioneringar av sig själva (McKinnon 2008). Ungdomarna navigerar den information som ges och gör stundtals motstånd mot positioneringen av sig som passiva offer (Se till exempel 3 och 4). När Diana inte accepterar positioneringen som potentiellt passiv vänder hon sig till sina vänner, ifrågasätter syftet och skrattar. Ett till synes lågt engagemang kan manifesteras en stark motståndshandling gentemot stereotypa positioneringar. Sverigeprogramspraktiken visar att medan delegationernas arbete är baserat på föreställningen om denna flyktinggrupp som passiv är deltagarna i programmet allt annat än passiva (Ong 2003, Malkki 1995).

Analysen av Sverigeprogrammet visar på hur syftet med att aktivt engagera flyktingar i sin etableringsprocess redan innan ankomst till Sverige positionerar dem som potentiellt oförmögna att kunna bli en del av det svenska samhället. Flickor positioneras som passiva i dubbel bemärkelse både som flickor och flyktingar (Ong 2003). Vidarebosättningsprocessen ger ett fåtal familjer en chans att kunna skapa ett liv i trygghet. Samtidigt riskerar mötena inom programmet att bli en exkluderande faktor där deltagarnas egna berättelser, erfarenheter och perspektiv undermineras.

Referenser

- Björklund, M. & Schuck, J. Fokus: Efter flykten. Intervju med Timothy Hatton. *Dagens Nyheter*. 2016-04-27.
<http://fokus.dn.se/timothy-hatton-valj-redan-i-lagren-vilka-som-ska-fa-asyl/> (hämtad 2016-05-01)
- Dahlstedt, M. (2009) *Aktiveringens politik: Demokrati och medborgarskap för ett nytt millennium*. Malmö: Liber.
- Dahlstedt, M. (2006) Viljan att aktivera Mobilisering av förorten som politisk teknologi. *Utbildning och Demokrati*. 15(3) pp. 83–106.
- Davies, B. & Harré, R. (1990) Positioning: the discursive production of selves. *Journal of the Theory of Social Behavior*. 20(1) pp. 43–63.
- Eastmond, M. (2011) Egalitarian ambitions, constructions of differences: The paradoxes of refugee integration in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 37(2) pp. 277–295.
- Edley, N. Analyzing masculinity: Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. I M. Wetherell, S Taylor, S, Yates (red.) *Discourse as data: A guide to analysis*. Los Angeles: Sage.
- Goodman, J. H. (2004) Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative Health Research*. 14(9), pp. 1177–1196.
- Horst, C. (2006) *Transnational nomads: How Somalis cope with refugee life in the Dadaab camps of Kenya*. New York: Berghahn Books.
- Hyndman, J. & Giles, W. (2011) Waiting for what? The feminization of asylum in protracted situations. *Gender, Place and Culture*. 18(3) pp. 361–379.
- Johansson, C. (2005) *Välkommen till Sverige? Svenska migrationspolitiska diskurser under 1900-talets andra hälft*. Avhandling. Linköpings universitet.
- Lupton, D. (1995) *The Imperative of Health. Public Health and the Regulated Body*. London: SAGE Publications.
- Malkki, L. (1995) *Purity and exile: Violence, memory, and national cosmology among Hutu refugees in Tanzania*. Chicago: University of Chicago Press.
- Malkki, L. (1996) Speechless emissaries: Refugees, humanitarianism, and dehistoricization. *Cultural Anthropology* 11(3): 377–404.
- McKinnon, S. (2008) Unsettling resettlement: Problematizing "lost boys of Sudan" resettlement and identity. *Western Journal of Communication*. 72 (4) pp. 397–414.
- McKinnon, S. (2009) "Bringing new hope and new life": The rhetoric of faith-based refugee resettlement agencies. *Howard Journal of Communications*. 20(4) pp. 313–332.
- Migrationsverket (2015) Den svenska flyktingkvoten.
<http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Flyktingkvoten/Den-svenska-flyktingkvoten.html> (Hämtad 2016-04-15)
- Migrationsverket (2009) Handbok för kommunikation med kvotflyktingar.
- Muftee, M. 2014, "That will be your home." *Resettlement preparations for children and youth in the Horn of Africa*. Avhandling. Linköpings universitet.

- Ong, A. (2003) *Buddha is hiding: Refugees. citizenship. the new America*. Berkley: University of California Press.
- Perrin, D., & McNamara, F. (2013) *Refugee resettlement in the EU: Between shared standards and diversity in legal and policy frames*. (Know reset research report 2013/03) San Domenico di Fiesolo: European University Institute.
http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29400/KnowReset_RR-2013_03.pdf?sequence=1 (hämtad 2016-04-01)
- Rose, N. (1999) *Powers of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomsson, D. (2009) An institutional framework on resettlement, 29–52 i P. Bevelander, M. Hagström, S. Rönqvist (red.) *Resettled and Included? The employment integration or resettled refugees in Sweden*. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare: Malmö Högskola.
- Thor, M. (2007) ”Det är billigare att bota ett TBC-fall än att uppfostra en svensk”. Den svenska kvotflyktingmottagningen av icke arbetsföra flyktingar ca. 1950–1956, i J. Ekberg (red.). *Sveriges mottagning av flyktingar. Några exempel. Årsbok 2007 från forskningsprofilen Arbetsmarknad, Migration of Etniska relationer (AMER) vid Växjö universitet*. Växjö: Växjö University Press.
- Towns, A. 2002. Paradoxes of (In) equality. Something is rotten in the gender equal state of Sweden. *Cooperation and Conflict* 37 (2) pp. 157–179.
- UNHCR (2014) *UNHCR refugee resettlement trends 2015*. Geneve: UNHCR
- UNHCR (2015) 2015 UNHCR country operations profile – Sudan
<http://www.unhcr.org/pages/49e483b76.html> (hämtad 2016-04-20)
- UNHCR (2016) Refugee in the Horn of Africa: Somali displacement crisis. Information sharing portal.
<http://data.unhcr.org/horn-of-africa/region.php?id=3&country=110> (hämtad 2016-05-01)
- Wetherell, M. (2001) Themes in discourse research: The case of Diana. I M. Wetherell, S Taylor, S, Yates (red.) *Discourse theory and practice*. A reader. Los Angeles: Sage.
- Wetherell, M. (1998) Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*. 9(3), pp. 387–412.
- Wetherell, M., & Potter, J. (1992) *Mapping the language of racism: Discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Columbia university press.
- Wikström, E. (2009) Health and integration when receiving resettled refugees from Sierra Leone and Liberia. i P. Bevelander, M. Hagström, S. Rönqvist (red.) *Resettled and Included? The employment integration or resettled refugees in Sweden*. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare: Malmö Högskola.
- Zetter, R. (2015) *Protection in crisis. Forced migration and protection in a global era*. Washington DC: Migration Policy Institute.

Korresponderande författare

Mehek Muftee (Fil Dr)

Högskolan för lärande och kommunikation

Box 1026

551 11 Jönköping

mehek.muftee@gmail.com

073-5928825

Författarpresentation:

MEHEK MUFTEE är verksam som biträdande lektor i sociologi vid högskolan för lärande och kommunikation, Jönköpings högskola. Hon disputerade 2014 vid Linköpings universitet på tvärvetenskapliga institutionen Tema med avhandlingen "That will be your home – Resettlement preparations for children and youth from the Horn of Africa." Muftee har även en magisterexamen i sociologi från Linköpings universitet.